

Людмила РАДОВЕЦЬКА

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
Національна академія Служби безпеки України
E-mail: radovetska@ukr.net
ORCID: 0000-0001-9013-8246

Степан БОНДАРЕНКО

фахівець кафедри технологій захисту
кіберпростору центру кібербезпеки,
Національна академія Служби безпеки України
E-mail: bondarenko.stephan@ukr.net
ORCID: 0000-0001-8328-5117

STARE DECISIS У КОНСТИТУЦІЙНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Принцип (доктрина) *stare decisis*, наріжний камінь традиції країн загального права, вимагає від судів дотримуватися прецедентів для забезпечення правової стабільності та передбачуваності. Цей принцип, коли він застосовується в конституційному судочинстві, являє собою складний взаємозв'язок між дотриманням судових прецедентів (історичних судових рішень) і динамічним характером конституційного тлумачення. У цій статті автори здійснили спробу розглянути філософські підвалини та практичні наслідки *stare decisis* у конституційному судочинстві, зосереджуючи увагу передусім на його принципах і притаманних йому суперечностях, особливо в періоди правових і суспільних перетворень.

Авторами шляхом історичного огляду *stare decisis* було простежено його еволюцію від ранніх систем загального права до сучасного застосування судами, які наділені конституційною юрисдикцією в своїх національних правових системах. Особлива увага приділяється філософському обґрунтуванню доктрини, включаючи аргументи на користь правової спадкоємності, ефективності судової системи та справедливого ставлення до учасників судового процесу.

Розглядаються ключові принципи *stare decisis*, включаючи відмінність між вертикальним і горизонтальним *stare decisis*, критерії для скасування прецеденту й роль суперпрецедентів. У статті виокремлено нормативні та інтерпретаційні виклики, які виникають у зв'язку зі сприйняттям прецедентів як несправедливих або застарілих. Проаналізовано напруженість між суддівською активністю та стриманістю. Акцентовано на тому, у який спосіб суди дотримуються балансу між вірністю минулим рішенням та необхідністю адаптувати судові тлумачення до актуальних сучасних цінностей.

Суперечності *stare decisis* в контексті судочинства, зокрема й перехідного періоду (характеризується періодами правової та політичної нестабільності), створюють унікальні виклики для його застосування, і у зв'язку з цим, потребують переосмислення складених підходів. У статті розглядаються знакові справи та судова практика в окремих країнах англо-саксонської сім'ї правових систем, які ілюструють, як суди узгоджують потребу в правовій визначеності з вимогами трансформаційного судочинства та інституційної легітимності.

Завдяки теоретичному й емпіричному дослідженню ця стаття робить внесок у дискусію про роль *stare decisis* у конституційній юрисдикції. У ній стверджується, що, хоча

© Радовецька Л., Бондаренко С., 2025

доктрина залишається життєво важливим елементом судової практики, її застосування має бути «чутливим» до контексту, допускаючи принципові відхилення перед обличчям переконливих нормативних імперативів. Висновки підкреслюють необхідність збалансованого підходу, який поважає правову спадкоємність і водночас ураховує трансформаційний потенціал конституційного судочинства, особливо в часи значних суспільних змін.

Підкреслено, що наслідки *stare decisis* у конституційному судочинстві є багатограними, охоплюючи як стабілізуючий вплив, так і потенціал увічнення правової негнучкості. Автори порушують питання рефлексивного й адаптивного застосування доктрини, визнаючи важливість прецеденту для підтримання судової послідовності, водночас визнаючи динамічну природу конституційного права, яке мусить реагувати на мінливі потреби суспільства.

Ключові слова: філософія, *stare decisis*, конституційне судочинство, прецедент, сім'я загального права, конституційне динамічне тлумачення, доктрина.

Постановка проблеми. *Stare decisis* в контексті дотримання правового прецеденту, має глибоке значення для систем конституційного судочинства в країнах загального права (англосаксонської сім'ї правових систем) по всьому світу. Будучи заснованим на стабільності та передбачуваності правових рішень, *stare decisis* забезпечує послідовність, сприяє справедливості та забезпечує верховенство права. Однак застосування принципу *stare decisis* в конституційному контексті піднімає складні питання щодо судового тлумачення, суспільної еволюції та балансу між спадкоємністю та змінами. У цій статті нами розглядаються наслідки філософії принципу *stare decisis* для конституційного судочинства, досліджуються її принципи, виклики та суперечності в перехідні періоди. Зазначимо, що *stare decisis* відіграє вирішальну роль у конституційному судочинстві, особливо в контексті національної безпеки в Україні.

Спираючись на правову науку, аналіз прецедентного права та порівняльні дослідження, авторами розглядаються суперечності між прецедентною аргументацією й конституційною еволюцією, підкреслюючи динамічну природу *stare decisis* в їх адаптації до мінливих правових ландшафтів і суспільних цінностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ервін Чемеринський, видатний правознавець і почесний декан юридичного факультету Каліфорнійського університету в Берклі багато пише про конституційне право та теорію права, зокрема й про наслідки принципу *stare decisis*; Кас Санстейн, професор Університету Роберта Волмслі в Гарвардській школі права, знаний правознавець і політичний теоретик, досліджував особливості концепції *stare decisis* в контексті правової аргументації та прийняття судових рішень; Самуель Іссачарофф, професор права в Школі права Нью-Йоркського університету й відомий дослідник конституційного права та федералізму, аналізував вплив *stare decisis* на легітимність і стабільність власно механізму судового контролю; Хелен Ледд, професор права імені Чарльза А. Дана в Колумбійській школі права, яка спеціалізується на конституційному праві та федералізмі, досліджувала роль *stare decisis* у своїх працях про прийняття судових рішень з позиції балансу влади між судами та іншими гілками влади; Лоуренс Трібе, почесний професор конституційного права Гарвардської школи права в книзі «*American constitutional law*» дослідив безпосередньо роль прецеденту в підтримці послідовності та передбачува-

ності судових рішень. Ці та інші науковці, дослідники та практики зробили значний внесок у розуміння значення філософії принципу *stare decisis* для конституційного судочинства різноаспектно. Водночас малодослідженим залишилися питання власно впливу *stare decisis* на стабільність судового тлумачення й еволюцію правових принципів у межах конституційного судочинства, що і ставиться за мету цієї статті.

Виклад основного матеріалу.

Принцип *stare decisis*, що в перекладі з латинської означає «стояти на своєму», є наріжним каменем правових систем у всьому світі, забезпечуючи послідовність і передбачуваність у прийнятті судових рішень. У конституційному судочинстві застосування принципу *stare decisis* має значні наслідки для тлумачення і застосування основоположних прав, принципів та інститутів. *Stare decisis* сприяє правовій стабільності та передбачуваності, вимагаючи від судів дотримуватися встановлених прецедентів у подібних справах.

Доктрина *stare decisis* бере свій початок в англійській системі загального права. Історично вона була прийнята для забезпечення послідовності судових рішень і підтримання авторитету попередніх рішень. У контексті конституційного судочинства принцип *stare decisis* гарантує, що тлумачення прецеденту залишається стабільним протягом тривалого часу, забезпечуючи надійні правові рамки, у яких діють окремі особи та інституції. Доктрина *stare decisis* в конституційному судочинстві ґрунтується на кількох філософських аргументах. Ми їх умовно поділили на прагматичні, епістемічні та нормативні обґрунтування.

Прагматичні обґрунтування підкреслюють практичні переваги дотримання прецеденту. Одним з основних аргументів є те, що *stare decisis* сприяє

правовій стабільності та передбачуваності. Коли суди дотримуються встановлених прецедентів, особи й установи можуть покладатися на закон у своїх діях, що сприяє створенню атмосфери довіри та порядку. Як стверджували такі вчені-юристи, як Олександр Гамільтон і Джеймс Медісон у «Документах федералістів», стабільна правова система є необхідною для ефективного функціонування демократичного суспільства [12].

Попри свої філософські засади, доктрина *stare decisis* стикається з низкою викликів і критики в конституційному судочинстві. Одна з головних критик полягає в тому, що суворе дотримання прецеденту може увічнити несправедливі або застарілі рішення. Наприклад, такі знакові справи, як «Браун проти Ради з питань освіти» (1954), скасували попередні прецеденти, які підтримували расову сегрегацію, підкресливши необхідність судової гнучкості перед обличчям мінливих суспільних цінностей і норм [3].

Як видається, *stare decisis* може перешкоджати правовим інноваціям і не завжди відповідає вимогам гнучкості, що дає можливість швидко та ефективно адаптуватися до суспільних змін. Оскільки суспільство та його цінності змінюються, право має еволюціонувати, щоб відповідати новим викликам і реаліям. Правники, такі як суддя Луїс Брандейс, підкреслюють важливість суддівського розсуду у відході від прецеденту, коли це необхідно для просування судочинства та відображення сучасного розуміння конституційних принципів.

Знаковою справою, що ілюструє застосування принципу *stare decisis* у цей період, є справа Бонема (1610). Доктор Томас Бонхем оскаржив рішення Колегії лікарів ув'язнити його за практику без ліцензії. Сер Едвард Кок, який головував у цій справі, постановив, що повноваження Колегії

обмежені принципами загального права, тим самим зміцнивши уявлення про те, що навіть потужні інституції підпорядковуються судовому прецеденту. Ця справа підкреслила зростаюче значення *stare decisis* у підтримці правової узгодженості та обмеженні свавілля.

Доктрина продовжувала розвиватися в XVIII столітті, а «Коментарі до законів Англії» [Commentaries on the Laws of England] Вільяма Блекстоуна стали вичерпним викладом принципів загального права, включаючи роль прецедентів [1]. Блекстоун стверджував, що дотримання прецедентів є необхідною умовою правової стабільності, хоча й визнавав, що суди можуть відступати від усталених рішень, якщо вони є явно «абсурдними або несправедливими» [manifestly absurd or unjust].

XIX століття стало періодом консолідації та вдосконалення доктрини *stare decisis*. Промислова революція спричинила значні соціальні й економічні зміни, що вимагали більш структурованої та передбачуваної правової системи. Зростання складності правових спорів вимагало від судів більшої опори на прецеденти для забезпечення послідовності та справедливості. Однією з найвпливовіших справ цієї епохи стала справа «Регіна проти Дадлі та Стівенса» [Regina v. Dudley and Stephens] (1884) [5]. У цій справі двох моряків, які зазнали корабельної аварії, судили за вбивство після того, як вони вбили та з'їли свого товариша по службі, щоб вижити. Суд, визнавши відчайдушні обставини, залишив вирок у силі, спираючись на встановлені правові принципи щодо вбивства. Ця справа висвітлила суперечність між суворим дотриманням прецеденту й необхідністю суддівського розсуду – тему, яка продовжуватиме формувати доктрину *stare decisis* в наступні роки.

Stare decisis також підвищує ефективність судочинства, зменшуючи потребу судів переглядати та переглядати встановлені правові принципи в кожній справі. Слідуючи прецедентам, суди можуть оптимізувати свої процеси прийняття рішень, зосереджуючись на застосуванні встановлених правил, а не на переоцінці основоположних принципів. Ця ефективність особливо важлива в конституційних справах, які часто стосуються складних і далекосяжних питань, що вимагають ретельного та обдуманого розгляду.

Наприклад, рішення Верховного суду у справі «Плессі проти Фергюсона» (1896 р.), яке підтримувало расову сегрегацію згідно з доктриною «окремо, але рівноправно», десятиліттями залишалося законом країни. Лише у справі «Браун проти Управління освіти» (1954) цей прецедент було скасовано, визнавши, що окремі заклади за своєю суттю є нерівними. Тривала затримка в скасуванні Плессі ілюструє, як *stare decisis* може увічнити несправедливість і затримати прогрес. Початкове рішення відображало суспільні норми свого часу, але в міру того, як ці норми розвивалися, закон відставав, ілюструючи притаманну напруженість між прецедентом і прогресом.

Іншим критичним недоліком *stare decisis* є його потенціал увічнити судові помилки. Коли суди суворо дотримуються прецедентів, вони можуть продовжувати застосовувати неправильно Конституції, тим самим закріплюючи помилки, які можуть мати широкомасштабні наслідки. Це увічнення помилок є особливо проблематичним у конституційному праві, де рішення часто мають глибокий і тривалий вплив на структуру суспільства.

Stare decisis також може обмежити незалежність судової влади, обмежуючи здатність суддів тлумачити прецеденти у світлі сучасних цінностей

і нових правових ідей. Коли суди пов'язані прецедентом, судді можуть відчувати себе змушеними виконувати минулі рішення, навіть якщо вони вважають, що ці рішення були прийняті неправильно або вже не є актуальними. Це обмеження може пригнічувати суддівську креативність і заважати судам повною мірою залучатися до мінливих потреб і цінностей суспільства.

Stare decisis може перешкоджати захисту та розвитку індивідуальних прав шляхом збереження застарілих і дискримінаційних прецедентів. Конституційне право покликане захищати основні права та адаптуватись до нового розуміння свободи та справедливості. Однак суворе дотримання прецедентів може перешкодити цьому адаптаційному процесу, не даючи змоги закону реагувати на сучасні виклики та захищати вразливі верстви населення.

Принцип судової стриманості спрямований на збереження стабільності правової системи шляхом уникнення частих або радикальних змін у застосуванні законодавства. Він також поважає роль законодавчої та виконавчої гілок влади, гарантуючи, що зміни в законодавстві відображають ширший демократичний процес, а не рішення суду. Однак критики стверджують, що судові обмеження можуть увічнити застарілі або несправедливі прецеденти, перешкоджаючи правовому та соціальному прогресу.

Альтернативні методи тлумачення конституції пропонують ще один шлях для відходу від суворого дотримання stare decisis. Ці теорії охоплюють низку підходів до тлумачення, які впливають на те, як суди розуміють і застосовують конституційні положення (див. табл. 1):

Таблиця 1 – Альтернативні методи тлумачення конституції

№ з/п	Назва підходу	Характеристика
1	Оригіналізм	Прихильники оригіналу стверджують, що Конституцію слід застосовувати, виходячи з початкового наміру чи значення її авторів. Такий підхід може призвести до перегляду прецедентів, які, як вважається, відрізняються від оригінального конституційного проекту. Наприклад, оригінальні застосування можуть оскаржувати судові рішення, які вийшли за межі того, що спочатку розуміли розробники Конституції
2	Текстуалізм	Текстуалісти зосереджуються на простому значенні конституційного тексту, стверджуючи, що використання має обмежуватися словами, використаними авторами. Цей метод може призвести до скасування прецедентів, які вважаються несумісними з оригінальним значенням тексту
3	Жива конституція	Прихильники підходу живої конституції виступають за гнучку та змінну інтерпретацію Конституції, яка адаптується до сучасних суспільних потреб і цінностей. Така перспектива дозволяє використовувати більш динамічний підхід до конституційного судочинства, що потенційно може призвести до відхилень від усталених прецедентів, які вважаються застарілими або не відповідають сучасним принципам

Юридичний реалізм наголошує на прагматичних і контекстуальних факторах, що впливають на ухвалення судових рішень. Реалісти стверджують, що правові результати формуються соціальним, економічним і політичним контекстом, і що дотримання прецедентів слід оцінювати в світлі цих факторів. Такий підхід спонукає суди розглядати реальні наслідки своїх рішень і може призвести до більш гнучкого застосування *stare decisis*.

Доктрина *stare decisis* відігравала ключову роль у розвитку американського конституційного права протягом XIX і XX століть. У справі Плессі проти Фергюсона (1896) Верховний суд підтвердив конституційність расової сегрегації відповідно до доктрини «відокремленого, але рівного» [*separate but equal*]. Це рішення створило прецедент, який не був скасований до справи «Браун проти Ради з питань освіти» (1954), коли суд, визнавши згубні наслідки сегрегації, відступив від усталеного прецеденту заради просування громадянських прав і соціальної справедливості. Рішення у справі Брауна продемонструвало, як *stare decisis* може адаптуватися до мінливих суспільних цінностей, балансуючи між необхідністю правової стабільності та імперативом справедливості й рівності.

У Сполучених Штатах Верховний суд залишається ключовим арбітром конституційних принципів, часто стикаючись із суперечностями між дотриманням прецеденту та вирішенням правових і суспільних питань, що змінюються. Справа Роу проти Вейд (1973), яка встановила право жінки на штучне переривання вагітності, є прикладом тривалого впливу *stare decisis*. Наступні рішення, такі як «Плановане батьківство проти Кейсі» [*Planned Parenthood v. Casey*] (1992), підтвердили основні принципи справи Роу, дозволивши внести деякі зміни, демонст-

руючи прихильність суду до збереження правової спадкоємності й урахування змін у суспільних поглядах [20].

З іншого боку, рішення Верховного суду США у справі «Citizens United v. Federal Election Commission» (2010) стало значним відходом від прецеденту, оскільки воно скасувало попередні рішення, які обмежували корпоративні витрати на вибори [8]. Ця справа викликала значні дебати щодо ролі *stare decisis*, критики стверджували, що готовність суду скасовувати усталені прецеденти підриває правову стабільність і передбачуваність.

В інших юрисдикціях, таких як Канада та Австралія, принцип *stare decisis* підтримується аналогічно, хоча і з унікальною адаптацією до відповідних правових контекстів. Верховний суд Канади, наприклад, продемонстрував гнучкий підхід до принципу *stare decisis*, дозволяючи відступати від прецеденту, коли це виправдано змінами в правових принципах або суспільних цінностях. У справі «Р. проти Бедфорда» (2013) Суд скасував закони, що криміналізували певні аспекти секс-праці, відступивши від попередніх рішень, щоб краще відповідати сучасному розумінню конституційних прав і свобод [4].

Прикладом вертикального прецеденту є рішенням Верховного суду США у справі «Міранда проти Арізони» [*Miranda v. Arizona*] (1966), в якому було встановлено вимогу до правоохоронців інформувати підозрюваних про їхні конституційні права перед допитом під вартою [9]. Це рішення створило прецедент, якого повинні дотримуватися всі суди нижчих інстанцій у подальших справах, пов'язаних зі схожими питаннями допитів під час тримання під вартою та правом П'ятої поправки на захист від самозвинувачення. Іншим прикладом вертикального прецеденту є згадувана

вище справа «Роу проти Вейд» (1973) щодо конституційного права жінки на переривання вагітності за певних обставин, що є обов'язковим для всіх нижчих федеральних судів і судів штатів у подальших справах, що стосуються права на штучне переривання вагітності. Попри триваючі правові та суспільні дебати, суди нижчих інстанцій повинні дотримуватися принципів, викладених у рішенні «Роу проти Вейд», якщо його не скасує сам Верховний суд.

З іншого боку, горизонтальний *stare decisis* означає принцип, згідно з яким суди, зазвичай, пов'язані своїми власними попередніми рішеннями або рішеннями судів рівного рангу в межах тієї ж юрисдикції. Цей принцип сприяє послідовності та стабільності у прийнятті судових рішень у конкретному суді або між судами паралельної юрисдикції. Англійська справа «Донохью проти Стівенсона» [Donoghue v. Stevenson] (1932), яку часто називають основою сучасного законодавства про недбалість, встановила принцип, згідно з яким виробники зобов'язані дбати про споживачів, щоб уникнути передбачуваної шкоди [7]. Це рішення створило горизонтальний прецедент в англійських судах, вимагаючи від наступних судів дотримуватися тієї ж аргументації у справах, пов'язаних зі схожими фактами та правовими питаннями, що стосуються відповідальності за якість продукції.

У справі «Р. проти Оукса» [R. v. Oakes] (1986) Верховний суд Канади встановив критерій для визначення того, чи є обмеження права, закріпленого в Хартії, виправданим у вільному та демократичному суспільстві [22]. Це рішення створило горизонтальний прецедент, який є обов'язковим для всіх судів нижчих інстанцій у Канаді, вимагаючи від них застосовувати тест Оукса [Oakes test] у справах, пов'язаних з оскарженням зако-

нодавства на підставі Хартії [6]. Тест Оукса став наріжним каменем канадського конституційного права, забезпечуючи послідовність і передбачуваність судового розгляду законодавчих актів [19].

Хоча *stare decisis* сприяє правовій визначеності, його жорстке застосування іноді може перешкоджати гнучкості судової системи та адаптації до мінливих суспільних цінностей або правових змін. Суди можуть відступати від прецеденту за певних обставин, таких як:

1) скасування рішення – коли суд вищої інстанції однозначно скасовує попереднє рішення, часто через зміни в правових принципах або суспільних нормах;

2) розмежування – коли суд знаходить фактичні або юридичні відмінності між поточною справою та прецедентом, що дає змогу йому досягти іншого результату без формального скасування прецеденту;

3) обмежувальне – коли суд звужує сферу дії або застосування прецеденту, відображаючи еволюцію правових інтерпретацій або політичних міркувань.

З філософської точки зору, можна замислитися над суперечністю між прагненням до стабільності та імперативом прогресу. Хоча дотримання прецеденту може забезпечити спадкоємність, воно також може увічнити несправедливість, закріплену в історичних рішеннях. Це ставить питання про моральну відповідальність суддів за виправлення минулих помилок і просування судочинства, навіть якщо це означає відхід від усталеного прецеденту.

Розглянемо, як же цей принцип репрезентує себе в практичній площині. Наприклад, знакова справа «Браун проти Ради з питань освіти» [Brown v. Board of Education] (1954) поставила під сумнів конституційність расової

сегрегації в державних школах [3]. Верховний суд скасував доктрину «відокремленого, але рівного», встановлену у справі «Плессі проти Фергюсона» [Plessy v. Ferguson] (1896), і постановив, що расова сегрегація в державній освіті порушує положення про рівний захист Чотирнадцятої поправки до Конституції [21]. Попри прецедент, створений Плессі, суд визнав необхідність відступити від прецеденту, щоб підтримати принципи рівності та справедливості, закріплені в Конституції.

У справі «Роу проти Уейда» [Roe v. Wade] (1973) Верховний суд США визнав конституційне право жінки на недоторканність приватного життя, яке включає право на переривання вагітності за певних обставин. Це рішення потягнуло за собою скасування численних законів штатів, що обмежували доступ до штучного переривання вагітності, і встановило межі для аналізу державного регулювання переривання вагітності на основі триместрів. Попри відсутність чітких формулювань щодо штучного переривання вагітності в Конституції США, суд покладался на прецеденти, зокрема, на справу «Грізвольд проти Коннектикуту» [Griswold v. Connecticut] (1965), щоб захистити фундаментальні права, що впливають з із законів [11].

Певні знакові рішення, такі як справа «Браун проти Ради з питань освіти», часто вважаються «доктринами суперпрецедентами» через їхній глибокий вплив на суспільство. У зв'язку з цим виникають питання про відповідний поріг для скасування таких прецедентів. Значення stare decisis в конституційному судочинстві полягає в дотриманні делікатного балансу між: 1) підтримкою стабільності та передбачуваності; 2) урахуванням суспільних цінностей, що змінюються. Дотримання прецеденту забезпечує певний рівень правової визначеності

та сприяє зміцненню довіри суспільства до судової системи. Відмова від прецедентів має бути оформлена в добре обґрунтованому акті, який, переважно, застосовується в ситуаціях, коли прецедент є очевидно недосконалим, не відповідає основним принципам, закріпленим в конституційних актах, створює значну перешкоду для реалізації основоположних прав.

У справі Дред Скотт проти Сендфорда [Dred Scott v. Sandford] (1857) Верховний суд США постановив, що афроамериканці, попри те чи були вони рабами, чи вільними, не мають права на громадянство згідно з Конституцією і не можуть подавати позови до федерального суду. Рішення суду у справі Дреда Скотта «зацементувало» інститут рабства та позбавило афроамериканців фундаментальних прав, відображаючи негативні наслідки жорсткого дотримання прецеденту в конституційному судочинстві. Таким чином stare decisis продемонстрував, як можна закріпити несправедливість і нерівність.

Висновки та перспективи подальших розробок. Доктрина stare decisis, коріння якої глибоко вкорінене в традиції сім'ї загального права, відіграє в цих країнах ключову роль у формуванні систем конституційного судочинства, наслідки stare decisis для конституційного судочинства є, в переважній більшості, позитивними, сприяючи правовій стабільності, повазі до прецеденту, незалежності судової влади та правовій визначеності. Хоча stare decisis не позбавлений недоліків, його переваги очевидні. Дотримуючись прецеденту й поважаючи правову традицію, суди підтримують верховенство права та захищають основоположні права і свободи. Водночас stare decisis може зацементувати несправедливість, закріпивши нерівність, перешкоджаючи прогресу. Тому суди повинні дотримуватися балансу між

повагою до прецедентів і реагуванням на нові суспільні реалії та виклики.

У цьому висновку нами синтезовано наслідки, принципи та суперечності *stare decisis* у контексті перехідного конституційного судочинства, проаналізовано його наукове підґрунтя та практичне застосування. *Stare decisis* втілює фундаментальні принципи, що мають вирішальне значення для доброчесності та передбачуваності конституційного судочинства. Вимагаючи від судів дотримуватися прецедентів, установлених у попередніх справах, *stare decisis* сприяє правовій стабільності, послідовності та верховенству права. Цей принцип гарантує, що подібні справи розглядаються однаково, що сприяє підвищенню довіри громадськості до процесу прийняття судових рішень і зміцненню авторитету судових інституцій.

У контексті тлумачення положень Конституції *stare decisis* сприяє судовій стриманості. Це перешкоджає судям приймати свавільні рішення, засновані на особистих упередженнях або зміні суспільних цінностей, таким

чином зберігаючи цілісність судової системи. Дотримуючись прецеденту, суди поважають рішення попередніх юристів і зберігають стабільність конституційного права протягом тривалого часу. Стабільність, яку забезпечує *stare decisis*, є важливою для функціонування демократичного суспільства. Коли конституційні принципи застосовуються послідовно, громадяни можуть мати впевненість у правовій системі та вірити, що їхні права та обов'язки будуть дотримані. Така передбачуваність створює відчуття безпеки та заохочує дотримуватись закону.

У конституційному судочинстві еволюція правових принципів часто відбувається шляхом поступових змін, а не радикальних зрушень. Суди можуть уточнювати або розширювати існуючі прецеденти, поступово формуючи тлумачення конституції для відображення сучасних цінностей і розуміння. Цей процес дозволяє праву розвиватися, зберігаючи зв'язок із його історичними основами.

Список використаних джерел:

1. Blackstone's Commentaries on the Laws of England. Avalon Project – Documents in Law, History and Diplomacy. URL: https://avalon.law.yale.edu/subject_menus/blackstone.asp (дата звернення: 15.07.2024).

2. Bowers v. Hardwick, 478 U.S. 186 (1986). *Justia Law*. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/478/186/> (дата звернення: 01.05.2024).

3. Brown v. Board of Education (1954). *National Archives*. URL: <https://www.archives.gov/milestone-documents/brown-v-board-of-education#:~:text=In%20this%20milestone%20decision,%20the,1896%20Pl> [essy%20v.%20Ferguson%20case](https://www.archives.gov/milestone-documents/brown-v-board-of-education#:~:text=In%20this%20milestone%20decision,%20the,1896%20Pl) (дата звернення: 01.03.2024).

4. Canada (Attorney General) v. Bedford – SCC Cases. *Decisions and Resources*. URL: <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/13389/index.do> (дата звернення: 15.07.2024).

5. Case Summary: R V. Dudley And Stephens 1884. *LegalFly*. URL: <https://legalfly.in/case-summary-r-v-dudley-and-stephens-1884/#:~:text=Dudley%20and%20Stephens-,R%20v.,in%20a%20lifeboat%20without%20provisions.> (дата звернення: 15.07.2024).

6. Charter of fundamental rights of the European Union 2012/C 326/02. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012P/TXT> (дата звернення: 15.07.2024).

7. Donoghue v Stevenson. Case Analysis. *Negligence Solicitors*. URL: <https://professionalnegligenceclaimsolicitors.co.uk/duty-of-care-key-tort-law-judgment-donoghue/> (дата звернення: 15.07.2024).
8. Duignan B. Citizens United v. Federal Election Commission. Opinion, Dissent, Significance, & Influence. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/event/Citizens-United-v-Federal-Election-Commission> (дата звернення: 15.07.2024).
9. Facts and Case Summary – Miranda v. Arizona. *United States Courts*. URL: <https://www.uscourts.gov/educational-resources/educational-activities/facts-and-case-summary-miranda-v-arizona> (дата звернення: 15.07.2024).
10. Federalist Papers: Summary, Authors & Impact. *History*. URL: <https://www.history.com/topics/early-us/federalist-papers> (дата звернення: 15.07.2024).
11. Griswold v. Connecticut, 381 U.S. 479 (1965). *Justia Law*. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/381/479/> (дата звернення: 01.05.2024).
12. Hart and Fuller Debate on Law and Morality. *LawTeacher*. URL: <https://www.lawteacher.net/free-law-essays/judicial-law/hart-and-fuller-debate-9262.php> (дата звернення: 10.07.2024).
13. Institutes of the Lawes of England (1628–1644). *National Constitution Center*. URL: <https://constitutioncenter.org/the-constitution/historic-document-library/detail/edward-coke-institutes-of-the-lawes-of-england-1628-44> (дата звернення: 15.07.2024).
14. Lawrence v. Texas, 539 U.S. 558 (2003). *Justia Law*. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/539/558/> (дата звернення: 01.02.2024).
15. LII / Legal Information Institute stare decisis. URL: https://www.law.cornell.edu/wex/stare_decisis#:~:text=Florida%20explained%20that%20stare%20decisis,example,%20in%20deciding%20Brown%20v (дата звернення: 15.07.2024).
16. Lochner v. New York, 198 U.S. 45 (1905). *Justia Law*. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/198/45/> (дата звернення: 01.05.2024).
17. Loving v. Virginia, 388 U.S. 1 (1967). *Justia Law*. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/388/1/> (дата звернення: 01.04.2024).
18. Michael J. Gerhardt. The Power of Precedent. *Oxford Academic*. URL: <https://academic.oup.com/book/8163/chapter-abstract/153660310?redirectedFrom=fulltext> (дата звернення: 15.07.2024).
19. Oakes Test. *Centre for Constitutional Studies*. URL: <https://www.constitutionalstudies.ca/2019/07/oakes-test/> (дата звернення: 15.07.2024).
20. Planned Parenthood of Southeastern Pa. v. Casey, 505 U.S. 833 (1992). *Justia Law*. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/505/833/> (дата звернення: 15.07.2024).
21. Plessy v. Ferguson (1896). *National Archives*. URL: <https://www.archives.gov/milestone-documents/plessy-v-ferguson> (дата звернення: 01.05.2024).
22. Stepan Bondarenko, Luidmyla Radovetska. Analysis of Tradition and Innovation in The Theory of State and Law Development. VI. International Congress of Social Sciences Research, USOBAC (November 02-03, 2023). P. 519–523.

Стаття надійшла до редакції 30.04.2025

L. Radovetska, S. Bondarenko

STARE DECISIS IN CONSTITUTIONAL JUSTICE

The principle (doctrine) of stare decisis, a cornerstone of the common law tradition, requires courts to adhere to precedents to ensure legal stability and predictability. This principle, when applied in constitutional proceedings, presents a complex relationship between the adherence to judicial precedents (historical court decisions) and the dynamic nature of constitutional interpretation. In this article, the authors attempt to examine the philosophical

underpinnings and practical implications of stare decisis in constitutional proceedings, focusing primarily on its principles and inherent contradictions, especially in times of legal and social transformation.

Through a historical overview of stare decisis, the authors trace its evolution from early common law systems to the modern application by courts with constitutional jurisdiction in their national legal systems. Particular attention is paid to the philosophical underpinnings of the doctrine, including arguments in favour of legal continuity, efficiency of the judicial system and fair treatment of litigants.

The author examines the key principles of stare decisis, including the distinction between vertical and horizontal stare decisis, the criteria for overruling a precedent and the role of superprecedents. The article highlights the normative and interpretive challenges that arise from the perception of precedents as unfair or outdated. The tension between judicial activism and restraint is analysed. The author emphasises the way in which courts strike a balance between fidelity to past decisions and the need to adapt judicial interpretation to current contemporary values.

The contradictions of stare decisis in the context of judicial proceedings, including the transitional period (characterised by periods of legal and political instability), pose unique challenges for its application, and therefore require a rethinking of the established approaches. The article examines landmark cases and case law in selected countries of the Anglo-Saxon family of legal systems, which illustrate how courts reconcile the need for legal certainty with the requirements of transformative justice and institutional legitimacy.

Through a theoretical and empirical study, this article contributes to the debate on the role of stare decisis in constitutional jurisdiction. It argues that, while the doctrine remains a vital element of jurisprudence, its application should be 'sensitive' to the context, allowing for principled deviations in the face of compelling normative imperatives. The conclusions underline the need for a balanced approach that respects legal continuity while taking into account the transformative potential of constitutional justice, especially in times of significant social change.

It is emphasised that the effects of stare decisis in constitutional proceedings are multifaceted, encompassing both a stabilising impact and the potential to perpetuate legal inflexibility. The authors raise the issue of reflexive and adaptive application of the doctrine, acknowledging the importance of precedent for maintaining judicial consistency while recognizing the dynamic nature of constitutional law, which must respond to the changing needs of society.

Keywords: *philosophy, stare decisis, constitutional justice, precedent, common law family, constitutional dynamic interpretation, doctrine.*